
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2009 (год. XVIII), ISSN 0861-7902

РЕЦЕНЗИИ

ХРАМ НА ПОСВЕТЕНИТЕ

**Елена Налбантова. История на катедралния храм
„Рождество пресветия Богородици“.
С.: Военно издателство, 2009.**

Историите на българските църкви дават пълната картина на обществения живот през различните епохи, защото тяхното създаване и поддържане е свързано със стопанския, културния и духовен подем на нацията ни. Именно поради това Елена Налбантова се е опитала да избяга от очерковия характер на изследването си, за да хване в дълбочина проблемите, свързани с раждането и традициите на религиозния храм „Рождество пресветия Богородици” в гр. Велико Търново. Затрудненията в издирване на факти от миналото на църквата са свързани с липсата на кондика, което е странно за такава забележителна църковна институция. Добросъвестността, с която са проучени материалите в архиви, периодичен печат, отделни публикации и са проведени разговори с живи свидетели на историята, е позволила на авторката да не оставя тъмни периоди, да предполага, да изгражда хипотези, да изважда от незначителни наглед свидетелства важни заключения.

Хронологичното подреждане на историята поставя няколко значими проблема. Храмът е имал различни архитектурни лица през различните периоди, когато е бил първо енорийска, а след това катедрална църква. Странното е, че липсва приемственост между тях, ако изключим обстоятелството, че Евстати Селвели е продал във Виена намерените в „старата църква кръст и слънцата за хиляда гроша, които

стигнали да се доизкара окончателно църквата” от 40-те години на XIX век (с. 10), а от разрушената църква на Кольо Фичето при земетресението в 1913 г. са пренесени в новия храм няколко икони и църковна утвар. Елена Налбантова изключително внимателно и прецизно е проследила всички етапи от изграждането на новия храм от 1915 до 1936 г. и в нито един от документите дори не се разисква необходимостта да бъде изграден наново храмът в стария му вид, а се търси ново архитектурно решение. Дори и тези, които пишат за възстановяване, нямат предвид сградата, строена от Кольо Фичето. Какво е това? Липса на чувство за история или стремеж на новите поколения да покажат себе си, като надмогнат създаденото преди тях? „Търновската катедрала – се радва редакторът на „Търновски епархийски вестни” – ще бъде едно от най-величествените здания не само в града, но и в България...” (с.78). Авторката цитира тези мечтания за величественост, но основателно разглежда подробно архитектурните особености на сградата от 40-те години на XIX век не само да защити Кольо Фичето, че няма строителна вина за разрушаването ѝ при земетресението, но и да покаже, че тя е културен паметник. И като такъв, струва ми се, църквата е трябвало да бъде възстановена и днес щеше да бъде в един архитектурен ансамбал с храма „Св. Николай”.

Елена Налбантова подрежда обстоятелствата и фактите и подхожда мъдро, тъй като не налага мнението си, но дава възможност на читателя сам да съобрази. Има неща, които са просто удивителни. Църквата на Кольо Фичето при значителния си мащаб е строена за две години – 1842–1843, с „помощта на едни от най-големите търновски еснафи – абаджийският, кожухарският и папукчийският” (с. 26), и то когато сме били под робство, а одисеята на новата църква е продължила 21 години с най-различни варианти за намиране на средства – от държавни финанси и лични дарения до лотария. Как да не мислим тогава, че Възраждането е велика епоха!

Елена Налбантова е съумяла да открие живота на църквата в духовен, културен и политически аспект, като търси сполучливо важни акценти – през първата половина на XIX век това е връзката на църквата със съзаклятниците от Велчовата завера, а след Освобождението е забележителната фигура на Васил Друмев, който с проповедите си превръща катедралния храм в център на политическите настроения. Що се отнася до гръцкото училище към църквата, авторката търси повече положителните страни на неговото съществуване, а не го оставя само в опози-

цията българи – гърци. Същевременно тя подчертава, че макар и реорганизирано през 1819 г (с. 126) то „не успява да добие авторитета на елинските училища в Пловдив или Мелник, а от друга страна, с последователния си гръцки характер то се оказва в анахронична позиция спрямо създаващите се вече български светски училища” (с. 135).

Елена Налбантова умее да погледне познати неща от нова и необичайна гледна точка. Дори при използвани досега текстове тя намира нови акценти. По интересен начин тя е извадила мнението на В. Григорович за иконите в църквата от 40-те години на XIX век и особено неговото виждане, че тази църковна живопис, която е „чужда на грубостта и тромавостта на формите и оттенъците на боите придават на изображенията едно спокойно човеколюбиво изражение”, съответства на българския характер (с. 94). Забележително наблюдение, което досега не е използвано поне така, както го прави авторката. Изписването на църквата отразява два различни етапа в развитието на църковната живопис у нас – този през 40-те години на XIX век с извеждането на реалистични характеристики в иконата (Тревненската иконописна школа и по-специално Захари Цанюв) и този през 30-те години на XX век с търсена стилизация на българския битов живот и с исторически сюжети (Д. Гюдженов, Н. Кожухаров). Авторката основателно се спира на проблема за „старобългарския стил”, тъй като той позволява доближаването на църковната история до националните образи и личности, без те да бъдат противопоставяни. Тези страници от наблюденията на Елена Налбантова според мен могат да имат много съвременни наеви, защото естествено си налагаме съпоставките с възстановената Патриаршеска църква на Царевец, изписана с исторически теми от Теофан Сокеров, и църквата на баба Ванга, наситена с неканонично изписаните светци на Светлин Русев. Съпоставката показва една прекъсната традиция, взривове на интелектуални търсения, от които в крайна сметка губи религиозното чувство на българина. Димитър Гюдженов, Никола Кожухаров, Цанко Василев, Пантелей Сеферов, Атанас Велев и декораторът Пеню Пиндев са пресъздали реалистично библейски и исторически картини в църквата „Рождество пресветия Богородици”, но личи смиренното, с което са подхождали към творенията си, подчинили са индивидуалната сила на таланта си на тайнството на вярата, докато днес са прекалено силни демонстрациите на Аза.

Не съм изненадан, че книгата на Елена Налбантова поражда толкова размисли и аналогии. Тя е толерантен автор – не потиска с нало-

жени мнения, стреми се да въведе повече гледни точки, знае как да интригува с факти, без да обременява научното си изложение. С проучването си тя компенсира липсващата кондика на църквата, защото е уважила хронологията, открила е личностите и събитията, свързани с църквата, очертала е характеристиките на епархията и в едно регионално изследване е вкарала националния образ. Приятно и полезно е да се стои на духовната ѝ трапеза, която е осенена и благословена чрез благодатта на божия храм „Рождество пресветия Богородици”.

Радослав Радев